

Peterburi Teatajas 1912 ilmunud Eduard Kolk'i ülevaade Suhhumi linnast ja selle ümbrusest. Taga-Kaukaasia: Abhaasia: Suhhumi. Suhhumi linna olustik, eestlaste poed. Malaaria. Suhhumi linna eestlased. Suhhumi ja selle ümbruse elu-olu, loodus, põllumajandus. Alam-Linda (Kummi): surnuaed, kooli- ja palvemaja, seltsielu. Estonia. Neudorf. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Peterburi Teataja (nr. 133), 10. november 1912, lk. 1

Suhum-Kalé.

Mõni aastakümme tagasi käis Suhum-Kalé nimi Eestimaal väljarändamise himuliste hulgas, iseäranis aga Kõos, Pillistwere kihelkonnas, suust suhu. Räägiti sellest imemaast, Kaukasiast, suure huwitusega, ja mitmed teadsid tõendada, et seal olla tõepoolest „piima jõed, pudru mäed ja sulawõi allikad.” Üks wana asunik, kes kodumaal, Kõos, suure talukoha maha müüs ja Suhumi rändas, kirjutas tagasi:

„Siin siga jookseb tänawas,
Pussnuga püsti selja sees,
Et igäuks wõiks wõtta sealt,
Kust parem tükk, sea selja pealt.”

Ja mitmed ja mitmed wõtsid oma kimpsud-kompsud kokku ja läksid teele. Kudas seal asumisega lugu oli ja kudas uus elukoht eestlastele meeldis, selle üle on ajajooksul nii mõndagi kujutatud; ühed kiidawad, teised laidawad, mine püüa seal õiget otsa kinni. Nii palju oli aga ju esimestel asumise aastatel kindel, et Suhumi rängaste eestlaste terwise peale käis. Pooled perekonnad häwitas soetõbi (malaria) ära ja kes waakuma jäi, see waagub weel tänapäew. Mälestuseks on tolle luud-kondid ja nahk järele jäänud. Endine jumekas nägu ja lihaw keha on jäädawalt kadunud. Kõik seda on malaria ja tema wastu chinini sissewõtmine teinud. Wiimastel aastatel on malariat vähem, kuid chinin ei tohi majas iialgi puududa.

Waatame siis seda kiidetud õnnemaad natuke ligemalt. Kui Odessa poolt laewaga sisse sõidad, hakkab Kaukasia rannas sulle mägede rüpest üks majade sagamus pahemat kätt wastu paistma. Ligemale jõudes tunned ju Wene kiriku tornid ja ühe- ning kahekordsed majad ära. Sadamast wiib pikk tsemendi ja asfaldiga siledaks tehtud ja palmidega täis istutatud jalutustee mööda mere randa edasi. Pahemat kätt, jalgtee ääres on postkontor, tollimaja ja „Rossia” wõerastemaja rohkem silmapaistwamad ehitused, kuna paremat kätt wäike puiestik, kontserdi pawiljoniga sulle mõista annab, et siin metslased ei ela, waid et ka siin muusikat ja mõistlikku lõbu pakutakse. Edasi lähme laia tänawat mööda, kuni wiimaks linna sisse jõuame. Lampkatustega majade ja ime laia räästade küljest loeme mitmes keeles ja mitmesuguse sisuga pealkirju: „ДУХАНЪ”, „Restauration”, „Wärske õlle allikas” jne. ning mõned hieroglifidega ülestähendatud nimed. Inimesi tuleb kõige kirjumat sorti wastu — roheline pükstega, punase mütsiga, musta burkadega (mantel) jne., nende

seas näed aga ka Eesti nokamütsi, säärega saapaid ja Eesti kuube. Endistel siitmaalastel, grusinidel, mingrelidel j.t. näib aega õige palju käes olevat. Nad istuwad ehk kükitawad majade seinte ääres ja treppide peal ning wahiwad uudishimulikult möödaminejaid. Näriwad aiawilja, suitsetawad piipu ehk mängiwad uulitsa peal kaarta, dominot j.m. Turu peal pakutakse sulle kõik-sugu rimpsu-rämpsu müüa. Sagedaste ei tea „kaupmees” ise, mis materjaliga ta kaupleb. Silmasin siingi ühte lambiõli pindal, Rootsi priimust, mis suure õhinaga põleb ja kanget kuumust annab. Oli teine natukene pruugitud ja ma küsisin hinda. „Давай 20 копеек!” oli wastus. Ilma sõnalausumata maksin 20 kopikut wälja ja olin omale riistu ostnud, mis muidu 5—7 rubla maksab.

Edasi minnes loeme korraga puhtas Eesti keeles „Würtsi pood” ja astume sisse. Siin leiame hulga omamaa mehi ees. Need on kõik enamiste asunikud lähematest küladest. Suhumis eneses on eestlasi vähem, kui muumalasi, ehk küll Suhumis ju 20 tuhat elanikku loetakse. Eestlane on omamaa mehe wastu ikka ladus ja sõbralik ning aitab teda, kui wähegi wõimalik on. Suhumis on mõned wanemad sisserändajad wäga heale järjele jõudnud. Ühte niisugust kalewipoega nimetawad nad ju Eesti konsuliks. Sellel mehel on oma majad ja ärid ja on igale ühele nõu ja jõuga abiks. Olen isegi tema katukse all tükk aega elanud ja ei unusta iial neid aegasid ära. Meil polnud suurt rikkust ega ülearu wara, et suuri pidusid ja prassimisi toime panna, aga mis meil oli, seda jagasime suguwennalikult. Eesti waim ja laulu helin walitsesid majas. Õhtul istusime sagedaste maja juures wäljas, jõime theed ehk lonks weini ja Eesti wiis kõlas lõunamaa öö pimeduses.

Suhumis on mitu kooli, seal on kohtumajad, haigemajad, aptek jne., ühe sõnaga — kõik linna asutused. Siiski puudub temal palju. Uulitsate asemel on lihtne tänaw, ilma sillutamata. Puud on kahelepoole istutatud ja walgust annab õhtul wäeti õlilambikene. Weewärgi asemel on majade hoowide peale augud kaewatud n. n. kaewud. Ärksamatel majaomanikkudel on ka ju pumbad olemas. Tänewat mööda uitawad koerad ja kanad ümber, kui kord ühed elukad huluma ja teised kaagutama hakawad ja wa' pikkkõrw eesel ka oma joru hulka laseb, siis jääwad kõrwad lukku. Weoloomadeks tarwitatakse siin suurte sarwedega härgi ja kaherattaga kaarikut, mida arbaks nimetatakse.

Weohärg on sarnane tubli elukas, et ta mäe otsa ja mäest alla ühesuguse kiirusega liigub. See on na umbes tigu kiirus. Kas sa härjale roikaga selga taod ehk teda silitad, see tema rahu ei riku. Kui aga kange kuumus on ja weelomp tee ääres juhtub olevat, siis on „kutsar” hädas. Kõigest wastutõrjumisest hoolimata nihutawad loomad end wee poole. Siin on nende pikaldus ainult hea külge. Kärmas „kutsar” suudab ikka weel enne sõlge lahti peasta, kui kogu arba wette tõmmatakse. Wee sees tunnewad aga härjad ennast niisama kodus olevat, nagu Eestis siga pori lombis.

Öösel ei saa wõeras ja harjumata sisserändaja Suhumis põrmugi hingerahu. Mitmesugused healed kostawad wahetpidamata kõrwu ja rikuwad unerahu. Kõige wallatum nendest kärategijatest on üks pisikene konna tõug, kes nagu ööpik puu otsa laulma ronib. See kentsakas kontsertmeister präädsuub just nagu part jõe luhastikus ja ei jää enne wait, kui päike ju tõusnud ja kõrgel on ning palawus kisategija puu otsast maha ajab.

Prügi hunikutes ega niiske pahna sees, mis maa peal lasub, ei tohi iialgi palja kätega ümber kobada. Seal elutsewad skorpionid. Ühest skorpioni nõelapistmest on küllalt, et inimest teise ilma saata. Skorpion ise on umbes meie kodumaa hariliku sitika suurune.

Wäljas wabas õhus kaswab loorberipuu, nii et süldikeetjal lehtesid tarwis osta ei ole. Weel kaswawad siin mitmesugused palmid, magnoliad, roosid, õlipuu, cypressid, bambus, apelsini- ja tsitroni-puud. Wiimaste õied lõhnawad nii armsalt, et puu juurest ära minna ei taha. Selle wastu on aga okkad ligi 3 tolli pikad ja torkawad hirmsaste kui puu otsa ronida tahad. Wiljapuudes kaswawad siin weel kõiksugu toredad sordid õuna- ja pirnipuid, phirsich, [muschm??] ja wiinamarjad. Lõikuse ajal wõid häid wiinamarju Suhumi turul paari kopika eest nael osta, kuna õunad, pirnid, phirsich, arbus j. m. ka nii ime odawad on. Kui Suhumi üks aia ja puuwiljade konserweermise wabrik oleks asutada wõiks sellega suurt äri teha. Ka wiinamarja pressimine on weel wäga madalal järjel ja toimetatakse seda manipulationi weel wäga esiisade wiisi. Siiski on Suhumi wein, nii hästi walge kui punane, üsna kena maitsega. Kui teda rohke wõitu pruugid, siis ajab ta tahtmata pea kihama ja jalad tantsu uhama. Seda asjaolu terwitawad ka siinsed asunikud heameelega. Nad pruugiwad enamaste kogu saadud weini oma tarbeks ja wõrdlemisi wäga wähe saadetakse kaugemale kaubaturule müügile.

Peterburi Teataja (nr. 134), 13. november 1912, lk. 1

II.

Pea põlluaineks on mais ja tubakas. Wiimane on iseäranis kuulus ja hea. Huwitaw on tubaka plantatsiat waadata. Pikkade sarade päewapooles külge on pikad latid waiade otsa kinnitud. Nende lattide peale pannakse põigiti teised latid, kuhu tubaka lehed nõõri sees külge riputatakse. Kõik see seatakse niimoodi, et tuul wõimalikult läbi käiks ja päike peale paistaks. Tuleb wihmahoo, mis siin sel ajal küll haruldane on, siis tõstetakse kogu see kraam sara alla. Naised ja lapsed istuwad sara all, pikad nõelad käes ja ajawad tubaka lehti nõõri sisse. Mehed sorteriwad lehti, panewad pakki jne.

Harjumata inimesel juhtub tabaka plantatsias see nali, et ta wahetpidamata aewastab, sest et tubaka hais ninasõermid ärritab. Mesilaste pidamine on siin hästi moodus. Mett saab rohkest, sest loodus on õite poolest rikas. Ka ei ole talwet ega külma, et mesipuud hädaohus oleksid. On asunikka, kellel suured hulgad pakk-linnupuid on. Mesi iseenesest on aga mõrudat maiku ja tuletub tubaka maitset meelde. Asi on lihtne: tubakast on kõik ümbrus täis. Mesilased lendawad lõhnawa õie peale ja wõtawad kaasa, mis saawad. Kui seda maitset kuidagi wiisi ära saaks muuta, siis oleks Suhumis mesilastega weel head äri teha. Nüüd müüakse mesi aga wäga odawalt edasi. Selle nähtuse tõttu ei pane siis ka asunik suurt rõhku mesilaste pidamise peale ja on see tööharu weel üsna madalal järjel. Harwa näed uutmoodi kast-puid, kõik on enamaste weel wanad muistsed pakk-puud.

Suhumis ja ümbruses on katset tehtud muude põllu- ja aiawiljadega, kuid tagajärjed olid keskmised. See tuleb sellest, et maapind wäga mitmekesine on. Mäed langewad aastate jooksul igast küljest madalamaks ja nii sattub niihästi mustmuld kui ka sawi, rihk, liiw j. m. kõik läbisegi kui pudru. Mõnikord on ilus ja weerjas maapind sedawõrt tüma, et põlwini sisse wajud. Aluspõhi ei lase wett läbi. Ka jookseb mõnikord wesi ühest maatükist esiotsa ainult rennina läbi, wähe hiljem on see ju suur kraaw ja lõpuks sügaw lõhestik ja kuristik. Ei aita siin tihti kraawitamine ega wesiwao ajamine midagi.

Nagu eespool nimetasin, on Suhumis eneses eestlasi wähem kui muumaalasi ja ei ole sisserändajal siin ka suurt peale hakata. Olgu siis, kui ta käsitöeline on. Aga ka käsitöelisel on siin kahtlane tulewik, sest töötarwitajaid on wähe, wabrikud puuduwad, päewapalk wäike jne. Sisserändaja wõib ainult ümberkaudsetes asutustes hakkama saada. Asunikud müüwad ehk rendiwad maatükkisid wälja aga ka waba maad on weel olemas, ehk küll paremad tükid ju kõik ära on wõetud. Suurt takistust sünnitab asunduste edenemises, et korralikka teesid ei ole. Kuigi kord tee tehtud, siis tulewad loodusewäed — sajud ja wihmad — ning lõhuwad tee jälle ära, nii et asundus tihti wälisest ilmast päewade kaupa ära on lahutatud. Niisugust nalja sain ka mina kord maitsta. Minu kooliwend läks asundusest ühe asuniku hobusega ratsa linna, kuna mina ise tema majasse jäin. Mägedes oli wihm ühe jõe üle kallaste upitanud, nii et läbipeasemine wõimata oli. Hobuseomanik jäi kahtlaseks, kui mitme päewal tagasi ei tuldud. Ühel ööl kuulen läbi une kõnekõma majas. Ajan silmad lahti ja näen, et mitmed nooredmehed, asunikkude pojad, ärritatud näol tупpa tungiwad. Üks nendest, teistest tragim, haaras mull rinnust kinni ja teatas, et nad mind oksa tõmmawad kui „hobusewaras” tagasi ei tule. Järgmisel päewal oli mu kooliwend jälle asunduses hobusega tagasi ja asi selle tõttu kõik ilus.

Suhumist wiivad teed mitmele poole mägedesse. Üks suurem tee wiib Nowo-Afoni kloostriisse, teine Estonia asundusesse, kuna kolmas tähtsam tee Kummi ja Neudorfi poole läheb. Wiimase tee peal on kuulus Wenetsia sild (Венецианский мостъ) mis sawist ja paekiwidest kokku plakerdud. Kogu selle silla wõlwistik on wäänkaswudega pea täitsa kinni kaetud, nii et ta nagu roheline mürakas üle mägestiku-jõe wiib. Edasi wiib tee ühest lõpmata sügawast kuristikust läbi ja on osalt mäekülje seest kaljudest läbi raiutud. Siin näeb uudishimulik silm esimest korda suurt looduse ilu ja tema metsikut iseloomu. Mitu sada sülda ülesse poole on mäe küljed põlise metsaga, seedri-, tamme- ja palmi-puudega kaetud, kuna niisama sügawas all kuristiku põhjas wesi kohiseb. Pea kohal näed tihti ainult sinist taewa rida. Üle kuristiku teinepool küljes, ülewal kõrges mäe külje sees näed musti aukusid. Need on endiste rööwlite koopa suud. Nende koobaste kohta on mitmesugused jutud rahwasuus liikumas. Kuristikust läbi wiib tee ühe jõe äärde, kust purded üle käiwad. Ratsanik peab aga hobuse seljas weest läbi ujuma, sest sild puudub. Seesama jõgi oligi, kes mulle kord isesugust lõbu aitas walmistada. Jõe taga on maapind wähe lambim. Pahemat kätt hoides jõuad wiimaks majade sekka. See on Kummi asundus. Asunduse keskpaigas on ühe mäe künka peal surnuaed, kuna selle taga, all orus, asunduse kooli ja palwemaja seisab. Siin koolimajas saatsin mõnedgi ilusad päewad mööda ja mõtlen sagedaste nende aegade

peale tagasi kus siin harmoniumi mängisime, laulsime ja suures seedripuust saras näitemängu harjutasime. Wiimane oli iseäranis huwitas, ja kõik asunduse noored inimesed wõtsid sellest elawalt osa. Halwast ilmast hoolimata ilmusid kõik, isegi noored neiud, mõnikord säärega saapad jalas, siia kokku, harjutusele.

Õhtul on ümberkaudsetes mägedes huntide hulumist ja shakalide haukumist kuulda. Kord istusin laua ääres akna all ja lugasin. Silmi üles tõstes nägin, kudas üks wäike shakal, kui koera kutsikas uudishimulikult akna poole wahtis. Kui aga rewolwri pauk kõlas, siis kadus ta kui tina tuhka. Shakalid on kanged kanawargad ja asunikkudele sagedaste suureks riskiks. Siis wõib siin weel tihti „mischkaga” (karuga) kokku puutuda. Hakasin kord üht puu tüwe mööda üle kuristiku minema. Olin ju puu peale astunud, seal nägin, et wa „punane” teinepoolt küljest sedasama tegema hakkas. Nagu tuul olin ma tagasi, ülewal mäe rinnakul ja punusin kodu poole, mis jalad kandsid. Inimeste peale siin metsloomad ei tule. Siiski teawad kütid lugusid jutustada, kus nad surma suus on olnud. Nendest on mitmed raskeste kriimustada saanud. Põlises metsades on põtru, kitsesid ja metssigu küllalt, nii et asunikkudel wast wahetpidamata wärsket kodu on, kui jahi peal käiwad.

Karjakaswatamine on siin weel kaunis madalal järjel. Loomad on pea aasta otsa metsas ja toidawad endid wäljast. Sigadega wõiks siin weel palju ära teha, sest metsas on tamme tõrusid, pähklid, kastanisid j. m. küllalt, kuid liha on odaw ja asunikud ei pane sellepärast asja peale suuremat rõhku. „Estonia” asundus on Kummi ja Neudorfi asundustest suurem. Siin on asi palju paremine korraldatud. Mitmed wanad asunikud on aastate jooksul üsna heale järjele jõudnud ja omale niimoodi uue kodumaa leidnud. Nüüd elawad nad siin rahulikult oma wanu päewi ja waatawad rahul olles pealt kui noorsugu priskelt sirgub. Need wanad asunikud wõiwad asumise ajast kõik palju ja palju jutustada.

Eduard Kolk.